

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 18

10. februar
2023

Året 2023 er stadig nyt, og i Den Danske Sprogkreds' blad *Sprogkræsen* fejrer vi det nye år med at se på den sproglige udvikling i Hendes Majestæt, Dronning Margrethes nytårstaler. Talerne er gennem årene blevet mærkbart mere kreative og lettere at forstå, men tilnærmelsen til et lidt mere moderne og talesprogsnært dansk kan bl.a. give udfordringer i forbindelse med brugen af personlige pronomener.

I dette nummer ser vi også på de nye ord, der blev registreret i 2022, og vi beskriver oprindelsen af betegnelserne for ugedage og måneder.

Endelig giver tre skribenter i rubrikken *Er du sprogkræsen?* luft for deres frustrationer over det omsiggribende misbrug af store bogstaver, konstruktionen *det ligner at* og de unges talesprog.

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Forsideillustration: Gert Ejton
Korrektur: Karin Louise Sigurskjold
og Poul Sørensen.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Ingelise Hallengren (næstformand og kasserer),
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf, Dan Hellum,
Karin Louise Sigurskjold og Rainer Verhoeven.
Suppleant: Ingrid Slott.

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds
250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser
Nordea 2128 0714426052
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: DenDanskeSprogkreds

Indhold

Sprogpolitik

Lad os få sikring af det danske sprog med i regeringsgrundlagets. 3

Siden sidsts. 4

Karin Louise Sigurskjold: *Hvor kommer vores kalender fra?*s. 8

Lise Bostrup: *Dronningens nytårstale med sprogkræse øjne*s. 13

Lise Bostrup: *Lister over nye danske ord i 2022*s. 17

Den Internationale Modersmålsdags. 21

Lise Bostrup: *Knud Vøll Romer Jørgensen – en dobbeltsproget forfatter*s. 21

Anmeldelser

Ords. 23

Alex Vanopslagh: *Skrammel*s. 24

Poul Sørensen: *Min ungdoms gade*s. 26

Henrik Døcker: *Store bogstaver bliver misbrugt*s. 27

Er du sprogkræsen?

Michael Falkendorf: *Det ligner at*s. 29

Hyperkorrekturs. 30

Ingelise Hallengren: *De unges sprog*s. 31

Den Danske Sprogkreds' program februar - august 2023s. 32

Sprogpolitik

Lad os få sikring af det danske sprog med i regeringsgrundlaget

Af Lise Bostrup

Den nye SVM-regering har udarbejdet et imponerende regeringsgrundlag, som jeg har orienteret mig i med stor interesse. Regeringsgrundlaget kommer godt rundt i mange centrale emner, men jeg savner dog et for mig at se ganske centralt emne: det danske sprog.

Den gode, gamle Grundtvig lagde stor vægt på sproget. I sit programskrift *Det Danske Fiir-Kløver* fra 1836 placerede han sproget som et af danskhedens fire elementer: Kongehuset, folket, modersmålet og fædrelandet.

Det er sproget, der binder danskerne sammen på tværs af generationer og samfundslag, og sproget, som sikrer den solidaritet, der får os til at give afkald på nogle af goderne for fællesskabets skyld.

Det var tydeligt, at brugen af den vrimmel af fancy, engelske buzz- og keywords, der er væltet frem de senere år, blev mærkbart formindsket, da angsten for coronaen hærgede til landet. Da det virkelig gjaldt, udtrykte vi os med danske ord.

Når den nye regering i kapitel 6 i regeringsgrundlaget erklærer det som sit mål at give Danmark en større sammenhængskraft, er det prisværdigt at ville arbejde for en forbedret infrastruktur, bredere adgang til velfærdstilbud som egen læge og uddannelse, flere og bedre kulturtilbud i hele landet, men det allervigtigste – en sikring af det danske sprog som grundlaget for dansk kommunikation og dansk kultur – er fraværende og bør efter min mening tilføjes.

Teksten blev bragt som læserbrev den 21. december 2022 i Berlingske Tidende.

Lise Bostrup med sin artikel om Grundtvig i Grundtvigsk Tidende, den 26. januar 2023.
Foto: Michael Falkendorf.

Sprogkræsen 16 fra oktober 2022 bragte artikler af dr. theol. Bent Christensen og cand. mag. Lise Bostrup, der beskrev Grundtvigs forhold til det danske sprog.

Lise Bostrups artikel blev bragt i en let forkortet udgave som kronik i Kristeligt Dagblad den 19. oktober, og den 26. januar 2023 blev den trykt i Grundtvigsk Tidende i en udvidet udgave (s. 8-13).

Siden sidst

Siden 2011 har byen Allinge på Bornholm været vært for en festival på 4 dage, hvor alle har mulighed for at deltage i debatter om aktuelle politiske temaer.

I år finder Folkemødet sted fra den 15. til den 17. juni, og Den Danske Sprogkreds har søgt om og er blevet tildelt en udstillerplads, så vi kan opstille vores røde festivaltelt og lægge op til debat om dansk sprog.

Onsdag den 25. januar deltog Maimona og Michael Falkendorf samt Lise Bostrup i **Folkemødets nytårskur på Christiansborg.**

Den Danske Sprogkreds' telt med udstilling af bøger på **festivalen Ord på Ny-ord i 2022**. Deltagere: Irina Bjørnø, Dan Hellum, Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup. Foto: Karin Louise Sigurskjold.

Den 3. og 4. december deltog Sprogkredsen i **julemarkedet på Engestofte Gods på Lolland**. Der var stor efterspørgsel på vores bøger og plakater om ordsprog og faste vendinger.

Herover: Karin Louise Sigurskjold i færd med at pakke et billedlotteri til en kunde. Foto: Carsten Aner.

Til højre: Karin Louise Sigurskjold, Lise Bostrup, Marianne Ølholm og Bente Sonn på standen.

Sprogkredsen i Norden

Hvert år udgives der en oversigt over **værker om sprog, der er udgivet i de nordiske lande**, og Den Danske Sprogkreds er naturligvis med. I 2022 blev det til fire numre af *Sprogkræsen* og antologien *Hver fugl synger med sit næb. Farverige ordsprog til hverdagsbrug*.

Sprogkredsen i medierne

Sprogkredsen nedsatte midt i december 2022 en arbejdsgruppe, der skulle synliggøre Den Danske Sprogkreds ved at skrive **debatindlæg om dansk sprog** og få dem optaget i medierne. Gruppen er kommet utrolig godt fra start. Den første måned blev det til to læserbreve og en kronik i Berlingske, en kronik og et læserbrev i Politiken et læserbrev i Kristeligt Dagblad, og en artikel om Grundtvigs forhold til det danske sprog i Grundtvigsk Tidende.

På billedet ses Ingrid Slott, Lise Bostrup, Mette Bek Nielsen, Karin Louise Sigurskjold og Ingelise Hallengren. Foto: Dan Hellum.

Den 7. december holdt Sprogkredsen et **julearrangement for medlemmerne** på Kulturstationen i Vanløse. Her blev der spillet et billedlotteri med faste vendinger, sunget julesange, læst et juleeventyr og rapperen MC Einars *Det er jul, det er cool* og drukket en masse gløgg.

På billedet ses: Lena Krause, Sven Hansen, Mette Bek Nielsen, Jette Højland Andersen, Per Frede Koch, Maimona og Michael Falkendorf, Elisabeth Handberg, Karin Louise Sigurskjold, Lise Bostrup og Anne Marie Brinkmann. Foto: Ingelise Hallengren.

Peter Juel Henriksen fra Dansk Sprognævn fortalte torsdag den 19. januar meget levende og underholdende om sin forskning i **robotsprog og automatisk talegengivelse**. Foto: Lise Bostrup.

Hver onsdag kl. 9 – 9.30 bliver der sunget **morgensang på Vanløse Kulturstation**. Den 25. februar var det Sprogkredsens formand, Lise Bostrup, der stod for arrangementet, og vi sang fire sange, der handlede om det danske sprog.

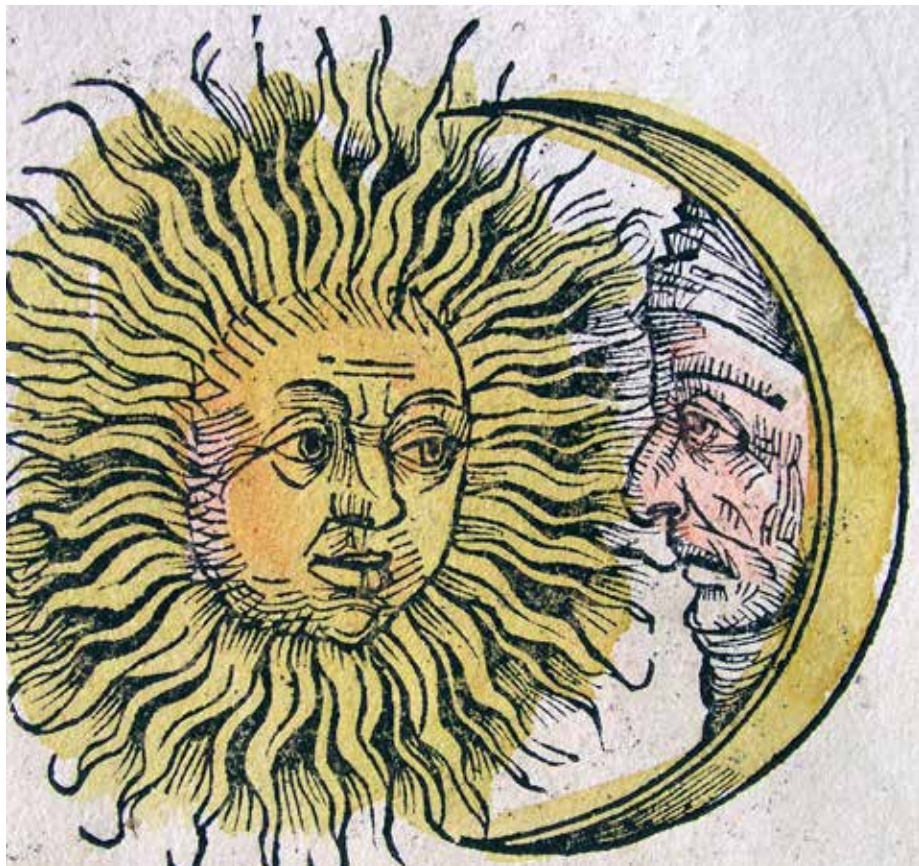
Vi indledte med Oehlenschlägers *Hjemvé*, måske bedre kendt som *Underlige aftenlufter*, og herefter sang vi *Langt højere bjerge* af N.F.S. Grundtvig, *Vort modersmål er dejligt* af Edvard Lembke og *Som en rejselysten flåde* af Helge Rode. Alle sangene står i Sprogkredsens sangbog *Sange om det danske sprog*, hvor de også beskrives i indledningen.

Der var over 30 personer, og stemningen var fin. Foto: Ingelise Hallengren.

Den 2. februar var der møde i **arbejdsgruppen om Sprogkredsens årlige udgivelse**. Udvalget består af Ingrid Slott, Lise Bostrup, Dan Hellum, Ingelise Hallengren og Karin Louise Sigurskjold. Foto: Diana Piantadosi.

Hvor kommer vores kalender fra?

Solen og Månen blev talt med i oldtidens syv kendte planeter, der indvirkede på de enkelte dage. Tegning af den tyske billedkunstner og matematiker, Albrecht Dürer (1471-1528).

Af Karin Louise Sigurskjold

Her i begyndelsen af det nye år vil vi kigge nærmere på årets ord. Årets ord skal her forstås som betegnelser for årets dage og måneder i kalenderen. En kalender kan både være det system, der anvendes til at navngive dagene m.m. i et år og den fysiske papir- og nu til dags ofte digitale genstand, systemet bruges i, så som en spiralkalender eller en kalender på mobiltelefonen. Men hvor kommer kalender-systemet fra?

Den julianske kalender

Der findes flere kalendersystemer.

I Danmark har vi den gregorianske kalender, som vi har benyttet siden år 1700. Den er en justering af den julianske kalender fra år 46 f.Kr., opkaldt efter den romerske feltherre og statsmand Julius Cæsar. Den julianske kalender kom til Norden via romerne sammen med kristendommen.

Romerne havde en besværlig måde at tælle dagene i måneden på. De startede ikke med den 1., 2., 3. og så fremdeles, men havde tre dage i måneden, *Nonae*, *Idus* og *Kalendae*, som man talte ned til.

Måneden gik oprindeligt fra nymåne, *Nonae*, til nymåne med en dag kaldet *Idus* midt imellem.

Månen er usynlig i et par dage før nymåne. Derfor talte man i dagene uden synlig måne ned til *Nonae*.

Den dag, man talte fra, hed *Kalendae*, og det er den, der har givet navn til ordet kalender.

Kalendae betyder kaldedagen og er månedens første dag. På den råbte en Jupiterpræst fra sit tempel: "Der er nu fem dage til *Nonae*." Så kunne folk selv regne resten af månedens forløb ud. Fra *Kalendae* til *Nonae* var der 5 dage i marts, maj og juli, men 7 i oktober. Fra *Kalendae* til *Idus* var der 13 dage i marts, maj og juli, men 15 dage i oktober.

Kilder fortæller os, at Pompeji gik under *ante diem IX Kalendas Septembris*, det vil sige på 9. dagen før kalenderdagen i september. Fra den 1. september tælles 9 dage ned, hvilket giver den 24. august. Det var i øvrigt år 79 e.Kr.

Den gregorianske kalender

Selv efter Julius Caesars kalenderreform var den julianske kalender ikke helt i overensstemmelse med solåret, hvilket efterhånden gav nogle skævheder, der i 1582 var blevet så store, at en reform var nødvendig. Pave Gregor XIII (1572-1585) nedsatte derfor en kommission, der skulle rette kalenderen til, hvilket resulterede i den gregorianske kalender. I det protestantiske Danmark var man mere end et hundrede år om at gå fra den julianske kalender over til denne nye kalender.

Pave Gregor den 13. der lagde navn til den gregorianske kalender. Malet af den kvindelige italienske maler, Lavinia Fontana, i 1500-tallet.

Månedernes navne

Kigger vi på de romerske måneders navne, er der en påfaldende lighed med de danske måneder: *Januarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Junius, Julius, Augustus, September, October, November* og *December*. Vi har simpelthen beholdt de latinske navne med tilpasning til det danske sprog.

De tre første måneder, *Januarius, Februarius* og *Martius*, er afledt af gudenavne: *Janus*, guden for indgang og udgang, *Februus* en etruskisk gud for renselse, og krigsguden *Mars*. Betydningen af *Aprilis* er uklar. *Maius* er gudinden *Majas* måned. Hun var mor til handelsguden *Merkur*. *Junius* var gudinden *Junos* måned. Hun var gudernes dronning og gift med *Jupiter*. *Julius* er opkaldt efter *Julius Caesar* og *Augustus* efter kejser *Augustus*. *September, October, November* og *December* betyder henholdsvis den *syvende, ottende, niende* og *tiende* måned. Dette er ulogisk, idet månederne jo er den niende, tiende, ellevte og tolvte måned. Dette misforhold skyldes, at den romerske kalender oprindeligt startede med marts måned og havde ti måneder i stedet for tolv. Af en eller anden grund fandt man det aldrig nødvendigt at ændre disse måneders navne, da man ændrede andre ting ved kalenderen.

Uger og planeter

Inddelingen af tiden i uger af 7 dage stammer fra Nærorienten, hvor jøder og babylonere havde brugt den i århundreder. Den gamle romerske kalender var ikke opdelt i uger, men ugeberegningen blev indført fra ca. år 300 e.Kr. sammen med kristendommen. Den nærorientalske opfattelse, at hver dag står under indflydelse af en bestemt planet, bliver videreført af romerne.

Ugedagene i de romanske sprog

Kigger vi på de latinske betegnelser for dagene og de tilsvarende franske og italienske navne, ser de sådan ud:

latin	Dies Solis	Dies Lunae	Dies Martis	Dies Mercuri	Dies Jovis	Dies Veneris	Dies Saturni
fransk	dimanche	lundi	mardi	mercredi	jeudi	vendredi	samedi
italiensk	domenica	lunedì	martedì	mercoledì	giovedì	venerdì	sabato

De latinske navne på dagene *tirsdag* til *lørdag* i ovenstående skema er alle genitivformer af planeterne *Mars, Merkur, Jupiter, Venus* og *Saturn*, som man allerede kendte i oldtiden. *Månen* og *solen* regnedes også for planeter, hvilket vi i dag ved, at de ikke er.

I den kristne kirke er søndag *Herrens dag, dies Dominicus* på latin. På fransk bliver søndag til *dimanche*, og på italiensk *domenica*. Lørdag er sabattens dag, *Dies Sabbati* på latin, og det bliver på fransk *samedi*, (og det bliver *sabato* på italiensk). Navnene på disse to dage er altså ikke afledt af navne på planeter.

Alle de kendte "planeter" havde romerske gudenavne. Antallet syv i ugens dage, som der ikke findes nogen videnskabelig begrundelse for, hænger utvivlsomt sammen med antallet af kendte planeter, hvor den enkelte dag ansås for at være påvirket af en særlig planet.

I Sprogkræsen 17 bragte vi en artikel om letlæste bøger om de gamle nordiske guder. Hertil havde billedkunstneren Gert Ejton skabt et billede af guden Thor, der med hammeren Mjølner og et sværd kæmper med den onde og farlige Midgardsorm. I samme nummer bragte vi også en liste over ord fra den nordiske mytologi, der anvendes i det moderne danske sprog.

Ugedagene i de germanske sprog

Kigger man på de danske ugedages navne og sammenligner dem med de tilsvarende tyske og engelske navne, vil man se en vis lighed:

dansk	mandag	tirsdag	onsdag	torsdag	fredag	lørdag	søndag
tysk	Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag	Samstag/ Sonabend	Sonntag
engelsk	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Saturday	Sunday

Mandag betyder månedag, hvilket nok er tydeligere i *Montag* og *Monday*, idet måne hedder *Mond* på tysk og *moon* på engelsk. Det danske *a* eller *aa* i *måne* er blevet til et *a*. *Søndag* er *soldag*, som igen er tydeligere i *Sonntag* og *Sunday*, idet *solen* hedder *Sonne* og *sun* på henholdsvis tysk og engelsk. Vokalen er blevet et *ø* på dansk. Det er ikke nogen tilfældighed, at ugedagenes navne på de tre germanske sprog ligner hinanden.

Udskiftning af gudenavne

Det er tydeligt at se, at de romanske sprog (fransk og italiensk) ligger tæt på det latinske, og at de germanske sprog (dansk, tysk og engelsk) ligner hinanden, men adskiller sig fra det latinske. Da de romerske guder aldrig blev overtaget i Nord-europa, fordi vi havde vore egne nordiske guder indtil kristendommens indførelse, er gudernes navne blevet skiftet ud med nordiske gudenavne. *Mars' dag* er således blevet til *Tyrs dag* (tirsdag), *Merkurs dag* er blevet gjort til *Odins dag* (onsdag), *Jupiters dag* til *Thors dag* (torsdag), *Venus' dag* er blevet til *Friggs dag* (fredag). Den eneste uoversatte olddanske betegnelse i ugedagene er *lørdag*, der kommer af *løverdag* og betyder *vaskedag*. I oversættelsen til de germanske sprog går forbindelsen til astrologien og planeterne tabt.

Guderne og deres virke

Tyr er søn af Odin og gud for krig ligesom den romerske gud Mars.

Odin er gudernes konge og far til mange af de andre guder. Han ved alt og er gud for krig og sejr. Odin svarer i virkeligheden mere til Jupiter, der er gudernes fader og konge, end til Merkur, der især var de handlendes gud. Thor er den stærkeste af alle guderne og også søn af Odin. Han har en hammer ved navn Mjølner, der altid kommer tilbage til ham efter et kast. Når hans vogn kører over himlen, skaber det tordenvejr på jorden. På denne måde svarer han til Jupiter, der kaster sin lynkile.

Frigg er Odins kone og dronning af Asgård, hvor guderne bor. Hun er gudinde for jorden og får alting til at vokse. Ligesom Odin er hun vis. Frigg minder både om Juno, Jupiters hustru, med hensyn til status og Venus, der er kærligheds- og gammel frugtbarhedsgudinde. I den romerske gudeverden gik Venus' frugtbarhed mere på menneskers frugtbarhed end på afgrøder. Her havde de kornets gudinde, Ceres.

Helt ens er de nordiske og romerske guder altså ikke, men lighederne er store, og det er også værd at nævne, at de romerske guder er så godt som de samme som de ældre græske guder, blot med romerske navne i stedet for de græske. Oversættelse af gudenavne er altså også set før.

Dronningens nytårstale ved indgangen til år 2023 med sprogkræsne øjne

Af Lise Bostrup

2,2 millioner danskere så i år Dronning Margrethes nytårstale på DR1 og TV2's kanaler.

De er næppe blevet skuffede, for talen var interessant, og Dronningen brillerede igen med sin sproglige opfindsomhed.

Lad os begynde med at kigge på talens mest markante sætning: *Husk, at man kan gå over broen i begge retninger.*

Ordet generationskløft om forholdet mellem unge og ældre har været brugt siden ungdomsoprørets glade dage i 1968, men altid som noget negativt og statisk. Når dronningen anvender ordene *man kan gå over* skabes forventninger om, at hun vil fortsætte med *over åen efter vand*, hvilket ville indikere, at det ville være forgæves at forsøge at overskride generationskløften, men Dronningen bygger en bro, som ikke bare åbnes, men åbnes for færdsel i begge retninger.

Dronningens egne ord eller spindoktorernes?

Der er nogle, der har hævdet, at den slags bare er noget, man finder på i Statsministeriet.

Det er da også almindelig kendt, at dronningens tale først udarbejdes i Statsministeriet, men at dronningen har lejlighed til at kritisere og bearbejde ministeriets udspil, og ifølge den pensionerede hofembedsmand, Christian Eugen-Olsen, der medvirkede i DR TV's dækning af dronningens nytårstale, er

der ingen tvivl om, at denne sætning er Dronning Margrethes helt personlige opfindelse. Mon ikke den i løbet af kort tid vil finde vej til ordbøger og lister med citater og bevingede ord?

Sværhedsgrad

Dronningens tale var meget let at forstå. I et kapitel om sproget i den netop udkomne bog *Dronningen taler*, som er udarbejdet af Dansk Sprognævn og Danske Taler i forening, har Dansk Sprognævns tidligere direktør Sabine Kirchmeier og seniorforsker ved Dansk Sprognævn, Eva Skaft Jensen, udregnet læsbarheden i Dronningens taler fra 1970 til 2020.

Læsbarhed kan måles ud fra den gennemsnitlige sætningslængde og procentdelen af lange ord. Mange matematikere ryster på hovedet over en metode, hvor man lægger et gennemsnitstal sammen med et procenttal og erklærer summen for en måleenhed, men metoden er blevet meget populær, siden den blev opfundet af den svenske sprogforsker, Carl Hugo Björnsson, i 1968, og resultaterne af lix-beregningerne har vist sig at svare ganske godt til læsernes subjektive oplevelse af teksters sværhedsgrad. (Se også *Sprogkræsen* 17.)

Resultatet af Kirchmeier og Skaft Jensens undersøgelse er, at Dronningens taler er blevet tydeligt lettere tilgængelige gennem de foregående 50 år. Fra at ligge på en lix på ca. 50 i 1970, hvilket svarer til svære saglige bøger og akademiske afhandlinger, er de gradvist blevet lettere, og talen fra 2020 lå på 35, hvilket svarer til let skønlitteratur for voksne. Jeg har beregnet lix for talen i 2022 til at være 34, og den ligger således i pæn forlængelse af den udvikling, som beskrives i *Dronningen taler*.

Det er imidlertid værd at lægge mærke til, at dronningens taler ikke passer helt med standardmønsteret. Der plejer at være en sammenhæng mellem sætningslængden og antallet af lange ord. Tænk f.eks. på lovtekster. Her er sætningerne alenlange, med ledsætninger, der indeholder endnu flere ledsætninger og et par indskudte sætninger som krydderi, og lovteksterne indeholder mange lange, afledte og sammensatte ord. I den anden ende af skalaen finder vi børnebøgerne. Her er både sætninger og ord ganske korte og enkle.

Denne sammenhæng findes ikke i Dronningens taler. Årets nytårstale bestod af 1.555 ord, fordelt på 116 sætninger, hvad der svarer til en gennemsnitlig sætningslængde på 13 ord.

Det er et ret lavt tal, som også ville kunne findes i en bog for lidt større børn. Til gengæld hørte 318 af talens ord til i kategorien lange ord, svarende til 21%. Blandt ordene i nytårstalen er der en del, som ikke ville kunne få plads i en børnebog, så som *ressourcer*, *turbulente*, *kulminerede*, *oprørende*, *vedholdenhed*, *Nordatlanten*, *himmelstrøg* og *fordragelighed*.

Dronningen vælger altså at udtrykke sig i korte sætninger, der kan fremføres med pauser, hvor hun kan trække vejret og kigge ind i kameraet; og ved at bruge ret lange ord, sammensatte ord og ord med f.eks. rødder i latin hæves talen over det simple niveau, der ellers associeres med en lav lix-værdi. Det kan i den forbindelse noteres, at talen er herligt fri for de mange engelske modeord, som medierne ellers flyder over med.

Lidt gammeldags og formel stil

Dronningen bruger bevidst en lidt gammeldags og formel talestil, og hun afslutter alle sine nytårstaler med *Gud bevare Danmark*. Ordet *bevare* er et verbum i en gammel konjunktivisk ønskeform, som ellers kun findes i faste udtryk og i kirkeligt sprog. Udtrykket er hverken Statsministeriets eller Dronningens opfindelse. Det blev brugt første gang af Frederik den 8. som afslutning på en nytårstale, og så blev det en tradition, som Dronning Margrethe fortsætter.

Det er typisk for sproget i Dronning Margrethes nytårstaler, at hun i vid udstrækning undgår det personlige pronomen *jeg*. Ofte bruger hun upersonlige former, hvor hun lige så godt kunne have sagt *jeg*: *Det er oprørende* i stedet for *Jeg bliver oprørt*, og *Det er forståeligt* i stedet for *Jeg kan godt forstå*.

Brugen af pronomenet vi

I stedet at sige *jeg* bruger Dronningen tit pronomenet *vi*.

Et *vi* kan bruges på forskellige måder. Den enevældige kong Frederik den 6. brugte ordet som en såkaldt pluralis majestatis, da han udtalte de berømte ord: *Vi alene vide*.

Denne form for *vi* anvender Dronning Margrethe ikke, men hun bruger skiftevis hele tre andre former for *vi*; et *vi*, der inkluderer hende selv og lytterne, et, der kun omfatter lytterne, og et, der kun refererer til hende selv.

Dronningen sagde bl.a.:

Også de ældre generationer kan lære fra sig. Den erfaring, som de besidder, skal ikke kastes over bord. Så kan vi måske alle blive klogere på hinanden – og på livet!

Her betyder *vi*'et, at det både er Dronningen og hendes tilhørere, der kan blive klogere.

Dronningen anvender ved siden af dette et *vi*, der ikke omfatter tilhørerne, men kun hende og hendes familie. Efter at have nævnt problemerne i kongehuset i forbindelse med, at Prins Joachim og Prinsesse Marias fire børn fra årsskiftet ikke længere kan kalde sig prinser og prinsesser, siger hun:

Vi har nu haft en tid med mere ro og eftertanke.

Her handler det kun om Dronningens familie, og ikke tilhørerne.

Dronningen anvender imidlertid også et *vi*, som refererer til tilhørerne og det øvrige almindelige folk uden at inkludere hende selv.

Karikaturtegning af Gert Ejton

Efter at have nævnt de stigende priser på energi, fødevarer og husleje siger hun:

Vi må alle tænke over, hvordan vi vil gribe problemerne an.

Mon ikke Amalienborgs opvarmning, dronningens måltider og hendes ophold på slottet er sikret, i modsætning til pensionister og andre, der risikerer at gå fra hus og hjem?

Vor, vort, vore og vores

Når vi ser på brugen af det possessive pronomen, der svarer til *vi*, bliver forholdene lidt mere komplicerede. Her findes nemlig fire former: De tre gamle former *vor*, *vort*, *vore* og det moderne *vores*.

Dronningen bruger de gamle former i udtrykkene: *vort grænseland*, *vore optimistiske forventninger*, *alle vore udsendte*, *vore folk* (grønlandere og færinger) og *vore børn*. Disse stedord er med til at understrege den lidt gammeldags, højtidelige stil.

Dronningen anvender imidlertid også den moderne form i udtrykkene *vores land*, *vores liv* og *vores elitesportsfolk*. Der findes sprogfolk, der hævder, at man bør bruge *vor*, *vort* og *vore* om følelsesmæssige tilknytningsforhold, og *vores*, når det handler om konkret ejendom: *vor Dronning*, men *vores bil*. Denne skelnen svarer imidlertid ikke til brugen af *vores* her i talen, og det kan faktisk være svært at finde en systematik i anvendelsen af formerne her.

Man

Dronningen anvender også det upersonlige pronomen *man*, men hos hende bruges ordet lige som *vi* både inkluderende og ekskluderende. I mundheldet *Husk, at man kan gå over broen i begge retninger*, betyder *man* alle.

Dronningen anvender imidlertid også et *man*, der ikke inkluderer hende selv:

Når både energipriserne, fødevarerpriserne og huslejen stiger, hvordan skal man så få dagligdagen til at hænge sammen?

En smuk og personligt præget nytårstale

Ved at skabe nye sproglige billeder, at skabe sin egen form for lettilgængeligt talesprog med en kombination af korte sætninger og komplicerede ord samt at jonglere med de personlige pronominer opstod der atter en gang en smuk og personligt præget nytårstale.

Lisa S. Villadsen (red.): *Dronningen taler*, Gads forlag, 2022.

Lister over nye danske ord i 2022

Hvert år laves der to forskellige lister over nye ord, som bliver registreret. Det er tankevækkende at se forskellene – og er måske også et tegn på, at et lille sprogområde som Danmark kunne bruge ressourcerne bedre.

Af Lise Bostrup

Danmark er et lille sprogområde, men åbenbart stort nok til at have to indbyrdes konkurrerende instanser til at varetage registreringen af det dansk sprog: Dansk Sprognævn, som er blevet anbragt i et tidligere varmeværk i Bogense på Nordfyn, og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL), som har kontorer på Christians Brygge på Amager. Sprognævnet finansieres af Kulturministeriet. DSL finansieres af Kulturministeriet og Carlsbergfondet.

Systematisk og objektiv registrering af nye ord i to versioner

Sprognævnet og DSL er enige om, at sproget er en selvstændig størrelse, der udvikler sig efter sine egne love, og de bestræber sig på at registrere denne udvikling systematisk og objektivt.

Hvert år offentliggør Sprognævnet og DSL hver deres lister over de nye ord, de har registreret. DSL præsenterede i 2022 deres liste på Bogforum den 4. november. Sprognævnets liste over ord, som de havde registreret i løbet af 2022, og som de overvejede at lade indgå i Retskrivningsordbogen, blev offentliggjort den 21. november.

Den Danske Ordbog er langt større end Retskrivningsordbogen. Alle opslagsordene er tilføjet oplysninger om udtale, bøjningsformer, betydning og autentiske eksempler på deres brug. Endvidere anføres en liste med ord, der beskrives som “ord i nærheden”, altså ord, der ligger tæt på opslagsordets betydning. I nogle tilfælde angives også staveformer, der er blevet tilføjet enten *uofficielt* eller *anses af nogle for at være forkert*. På den måde opererer DDO med fire niveauer af korrekthed: grundformen, en sideform, som også er korrekt, en form, som nogle anser for at være forkert, og andre former, der er så forkerte, at de slet ikke nævnes.

Retskrivningsordbogen indeholder oplysninger om orddeling, ordklasse, bøjningsformer og i mange tilfælde er betydningen også tilføjet i parentes.

Forbavsende nok er de to lister meget forskellige.

Forskellig grad af engelsk påvirkning

Begge lister indeholder ord, der er indlånt direkte fra engelsk og oversættelseslån.

Redaktørerne på DSL er åbenbart bange for kritik fra miljøet uden for de snævre lingvistiske kredse, og især fra dem, der ikke er begejstrede for optagelsen af engelske ord i det danske sprog. Disse mennesker opfattes som *anglofobiske*, og i overskriften i DSL's pressemeddelelse fra den 22. oktober 2022, hvor tilføjelserne præsenteres, lyder overskriften: *Anglofobi? Frygt ikke, Den Danske Ordbog har din ryg.*

A capsule wardrobe har fundet vej til Dansk Sprognævns liste over nye ord, selv om der ikke er tale om ét, men to ord. Ordkombinationen kapsel garderobe findes også på et par danske hjemmesider, men har endnu ikke fundet vej til Sprognævnets lister. Det må nu være en ret stor kapsel, der kan rumme denne garderobe, der er udarbejdet af en stylist i 2022.

Ordet *anglofobi* forklares i ordbogen som *afsky for eller modvilje mod England og engelsk sprog og kultur*. Personligt mener jeg nu godt, at man kan holde af England uden at råbe hurra, hver gang der kommer et nyt engelsk ord ind i det danske sprog. Udtrykket *at have nogens ryg* er en oversættelse af det engelske *to have someone's back* og betyder, at der er nogle, der er parate til at hjælpe en.

Der er i alt 252 ord på DSL's liste over nye ord i ordbogen, og heraf er de 25 engelske, svarende til 10%.

10% engelske ord er imidlertid det rene vand i forhold til forholdene i Retskrivningsordbogen. Af listens 163 ord er 41% direkte indlånt fra engelsk. Det handler f.eks. om *basically* grundlæggende, *to mute* (at slå lyden fra), *en mancave* (et sted, hvor mænd kan hygge sig uden indblanding fra kvinder og børn), *mindblowing* (overvældende), *mindfuck* (idé eller koncept, der ændrer på eller manipulerer med ens tidligere forestillinger) og *bestie* (bedste ven) med førstestavelen *bes-* udtalt uden stød som *bæs-* ikke at forveksle med ordet *bestie*, der betyder "et umenneskeligt, grusomt og voldeligt menneske", og som udtales med stød på stavelen *be'*. Disse ord findes ikke i Den Danske Ordbog.

Oversættelseslån

Også når det handler om oversættelseslån, fører Retskrivningsordbogens liste over nye ord stort. Her er mindst 9% af ordene fra 2022 oversat fra engelsk. Det handler om *at ende op med* (to end up with), *hadkriminalitet* (hatecrime), *at sidde på hegnet* (to sit on the fence, at være ubeslutsom), *et insekthotel* (insect hotel – en fuglehuslignende kasse, der lokker insekter til f.eks. for at få en bedre bestøvning af en haves planter), *kliktivisme* (cliktivism – at sabotere noget f.eks. en afstemning på nettet ved at klikke mange gange på et eller andet, *en kliktivist* (clictivist – en udøver af

En kasuar er en af verdens farligste fugle. Den kan blive op til 180 cm høj og veje 60 kg. Den lever vildt i Ny Guinea og Australien og kan, hvis den føler sig truet, dræbe et menneske. Kasuaren fandt i slutningen af 2022 vej til Den Danske Ordbog, men den er endnu ikke optaget i Retskrivningsordbogen.

kliktivisme), *en rødliste* sb. (a red list – en liste over truede arter), *at rødliste* vb. (to red list – at sætte på en liste over truede arter), *at suite up* (to suit up – at tage pænt tøj på). Flere af ordene er både optaget i Sprognævnets liste over nye ord som direkte lån og som oversættelseslån. F.eks. er det engelske ord *to sportswash*, der er blevet brugt i forbindelse med VM i Qatar, hvor man mener, at Qatar forsøgte at fjerne fokus fra uheldige politiske forhold ved at afholde et stort sportsarrangement, også optaget som oversættelseslån *at sportsvaske*, og formen *sportswashing* er på samme måde både optaget i den engelske form og som *sportsvaskning*. Denne dobbelte registrering findes også ved *mancave*, *redlist*, *hatecrime* og mange andre. Ingen af disse oversættelseslån findes i Den Danske Ordbog.

Kan et sammensat ord skrives i to separate ord?

I Den Danske Ordbog går man så vidt, at selve definitionen af et ord er påvirket af engelsk. For nu at udtrykke det meget plat, så kan man sige, at et ord er noget, der står mellem to mellemrum. Sådan er det stadig i Den Danske Ordbog. I Retskrivningsordbogens liste over nye ord opføres der imidlertid opslagsord, der består af to ord som *capsule wardrobe*, der bruges om en garderobe, der kun består af det allermest nødvendige tøj, *deep learning*, når man prøver at konstruere et program, der kan få en computer til at agere som et menneske, og *zero waste*, der bruges, når intet går til spilde. Et menneske, der lider af anglofobi, vil være tilbøjelig til at mene, at der i disse tilfælde er tale om to ord og ikke som Sprognævnet beskriver sådanne forbindelser som ét substantiv og dermed også ét opslagsord.

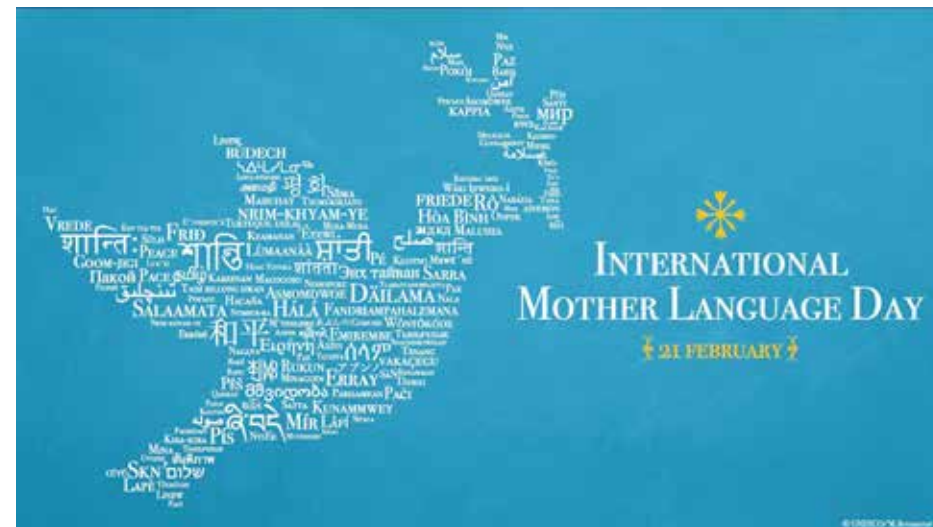
Jørgen sidder på hegnet og grubler. Han vil gerne bruge danske ord, men det bliver sværere og sværere at finde rundt i det danske ordforråd. At sidde på hegnet er et oversættelseslån af det engelske to sit on the fence. Illustration af Gert Ejton.

Alt i alt må man konkludere, at Retskrivningsordbogens liste over nye ord indeholder 50% anglicismer, mod 10% i Den Danske Ordbog. Det må man kalde en markant forskel.

Hvad skal vi med alle disse forskelle?

Man kan spørge sig selv, om det virkelig er nødvendigt at bruge penge på at ajourføre disse to forskellige lister. Det er jo muligt at føre én liste og så nøjes med at trykke opslagsordet, ordklasse, informationer om bøjning og krydshenvisninger og på den måde fremstille en ordbog som Retskrivningsordbogen. På denne måde kunne man fremstille en retskrivningsordbog som den, vi kender i dag. Listerne over nye ord kunne så føres af et udvalg, der sikrede en konsekvent og mindre subjektivt styret dansk ordbog.

Denne artikel er en let forkortet version af en kronik, der blev bragt i dagbladet Politiken den 4. januar 2023.

Den Internationale Modersmålsdag

Den Internationale Modersmålsdag blev indstiftet af UNESCO i 1999 med det formål at øge bevidstheden om og respekten for sproglige og kulturelle traditioner.

Sprogkredsen har tidligere fejret Den Internationale Modersmålsdag med foredrag af den dobbeltsprogede læge Farshid Monshizadeh Tehrani, der er født i Iran, forskeren Jan Heegaard Petersen, der fortalte om dansk som udvandrersprog med udgangspunkt i danskere i Argentina, og forstanderen på Den Internationale Højskole, Søren Launbjerg, der talte om at støtte dansk sprog og kultur ved udgivelsen af den nye udgave af *Højskolesangbogen*.

I år har Den Danske Sprogkreds valgt at invitere den tosprogede forfatter, Knud Romer, til at tale på modersmålsdagen.

Knud Voll Romer Jørgensen – en dobbeltsproget forfatter

Knud Romer er en af Danmarks mest sprogingteresserede forfattere. Han er vokset op med to modersmål, idet hans mor, Hildegaard Voll, var tysker, og hans far, Knud Romer Jørgensen, var dansker. Knud Romers fulde navn er da også Knud Voll Romer Jørgensen.

Knud voksede op i Nykøbing Falster, hvor der med al respekt for den smukke by på Falster ikke just var et blomstrende litteraturliv. Det var hans mor, der indførte

ham i litteraturens verden, og han valgte da også at tage til København og studere litteraturvidenskab, da han som 19-årig havde taget sin studentereksamen.

Forfatterskabet og parnasset

Studierne blev ikke nogen succes, og han fik det aldrig afsluttet og blev i stedet ansat i reklamebureauet Kunde & Co., hvor han også kunne bruge sine tyskkundskaber. Han debuterede i 1998 med romanen *Din store idiot*, som han i 2007 fulgte op med den ret provokerende *Guide til Københavns offentlige toiletter*.

I 2006 fik han udgivet den delvis selvbiografiske roman *Den som blinker er bange for døden*, der skaffede ham anerkendelse på det litterære parnas i København, men fik mange mennesker i Nykøbing Falster til at protestere. Knud Romer lagde

nemlig i beskrivelsen af sin barndom vægt på at skildre den mobning, han havde oplevet som søn af en tysk kvinde. De lokale læste beskrivelsen meget konkret og hævdede, at hans beskrivelse var lodret løgn. Jeg har selv talt med folk fra byen, der medgav, at lille Knud godt kunne få en lidt hård medfart, men det skyldtes ikke, at moderen var tysker, men at hun førte sig frem i 'underligt' tøj og gik med hat. Det kan man jo så tænke over.

Det litterære paradys

Under alle omstændigheder var Knud Romer præget af det tyske, og hans drøm var at udkomme på det velrenommerede tyske Insel Verlag. I et interview i Bogmagasinet i 2007 udtalte han i anledning af den nært forestående udgivelse af hans debutroman i tysk oversættelse *Wer blinzelt, hat Angst vor dem Tod* (2009):

Jeg vidste nøjagtig, hvad jeg ville være, og trykkede næsen mod ruden ind til forlaget i Lindenstraße, som havde udgivet Hugo von Hofmannsthal og Rainer Maria Rilke – gudernes forlag: Insel Verlag. Det eneste og bedste, jeg kunne forestille mig, var at være forfatter, eller nej, ikke det – og heller ikke digter. Jeg ville være poet – tysk poet! Og udkomme på Insel Verlag.

Knud Romers anden delvis selvbiografiske roman *Kort over paradys* udkom også på Insel Verlag, men her lød den tyske titel *Die Kartographie der Hölle* (Kort over helvede). Det var i 2020, to år efter, at bogen udkom på dansk. I 2021 har han udgivet kunstnerromanen *Pigen i violinen*.

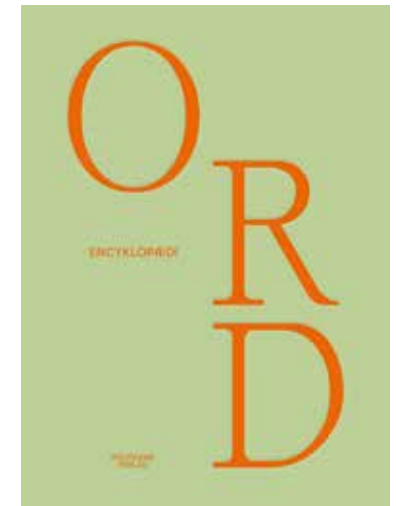
Anmeldelser

Ord

Af Lise Bostrup

Politikens forlag udgav i efteråret 2022 et værk på 358 sider med 252 forskellige bidragydere med titlen *Ord*. Bare *Ord*. Ikke noget med en undertitel eller bare en genreangivelse, der kunne give læserne et fingerpeg om, hvorvidt der var tale om en ordbog, et filosofisk værk om begrebet ord eller måske en digtsamling.

I forordet forklarer redaktionen, at de har inviteret en masse forfattere og journalister uden at nævne udvælgelseskriterierne og bedt dem skrive deres associationer ved ordet *ord* og angivet en bestemt længde. De havde også udvalgt en række billedkunstnere og bedt dem skabe et billede om *ord*, men de måtte sande, at det ikke luede:

Ord, Politikens Forlag, 2022, 358 sider, 349 kr.

Ikke en eneste af de regler, vi i sin tid formulerede, står ubrudt tilbage. Der er tekster, der er (meget) længere, end vi bad om. Der er ord, der ikke er optaget i den danske ordbog. Der er ord, der ikke findes andre steder end i hovedet på bidragyderen. Der er ord, der har fået lov til at stå i bøjet form. Der er bidragydere, der har overskredet antallet af ord, de blev bedt om at skrive om, og der er visuelle kunstnere, der heller ville skrive tekster end bidrage med kunstværker. Ligesom sproget selv har de 252 bidragydere ikke ladet sig styre. Det har sin egen skønhed. (Citeret direkte fra originalen trods brud på almindelige retskrivningsregler.)

Ordene er ligesom i en ordbog anbragt i alfabetisk rækkefølge, og bagest i bogen findes en oversigt over de 252 bidragydere ligeledes i alfabetisk orden, men i modsætning til gængse lister over forfattere er navnene på forfatterne og billedkunstnerne alfabetiseret efter deres fornavne.

At sjanghaje

Forfatteren Per Udal, der skriver under kunstnernavnet Per Vers, valgte at skrive om verbet at *sjanghaje*. Han har nemlig *med et glimt i tastaturet* konstateret, at redaktionen er ude på at *sjanghaje* ham.

Per Vers' beskriver ordet *sjanghaje* som et *rovdyrt* ord, der kan være i familie med ordene *låneshaj* og *bolighaj*, og han nævner ordet *slanghaj*, der indtil videre kun ekisterer i hans hoved.

Sidst i teksten finder Per Vers ud at, at grunden til, at *sjanghajen* er *ugooglelig* (endnu et nyt ord), er, at han staver det forkert. Ordet *shanghaje* er ifølge Den Danske Ordbog dannet efter byen Shanghai, hvor det tidligere var almindeligt at skaffe mandskab til et skib ved at tvinge (berusede) søfolk om bord. Sammenhængen med låneshajen og bolighajen er altså det rene vrøvl – men absolut et fornøjeligt opslag værd.

En haj fra Sjanghaj i danske farvande.
Illustration: Gert Ejton.

Ordet ord

Under opslagsordet *ord* kan man læse digteren og kunstneren Morten Søndergårds fascinerende og underholdende vrøvl:

Af ord er du kommet. Til ord skal du blive. Af ord skal du igen opstå. For et ord er et ord. Ja. Det engelske ord ved godt, at det i grunden er dansk, men det forsøger at glemme det. Man skal bare fjerne w'et. Langt de fleste engelske ord blev bragt til England af vikingerne, og for at dække over det faktum satte englænderne w foran alle danske ord.

Noget mere jordnært skriver politikeren, Alex Vanopslagh, der er vokset op i Struer om ordet skrammel, som han knytter til sin jyske barndom:

Skrammel

Af Alex Vanopslagh

I det nord- og vestjyske siger man det om alverdens ting og sager, der ikke kan bruges til noget. Det kan være en simpel konstatering gjort af bitter erfaring eller en skeptisk formodning på forhånd.

Ordet indkapsler noget af det væsentligste ved dialekterne derude i de nordlige og vestlige ender af det, som man for nogle år siden forsøgte at kalde for Vandskantsdanmark: en generelt jordnær og fornuftig livsindstilling. Helt uundværlig er den dejlige, mørke sarkastiske og tørre humor, som ligger som en konstant understrøm i samtaler, ikke mindst når folk prøver at prakke én noget skrammel på. Og det gør de jo som regel.

Måske er det også derfor, at så mange gode jyske udtryk ret beset siger det samme som skrammel. Eksempelvis 'makværk', som jo egentlig er af tysk oprindelse, men som jeg kun har hørt brugt i det jyske om et dårligt stykke arbejde. 'Pangel' er et fantastisk nordjysk udtryk for mere eller mindre det samme.

Vendingerne udtrykker en sund skepsis over for det smarte og en forkærlighed for det konkrete, som jeg i videst muligt omfang forsøger ikke at fralægge mig.

Når jeg tænker på udtryk fra mit nordvestjyske ophav, kommer jeg også til at tænke på den tørre sarkasme, som gennemstrømmer mange samtaler. Her er ånden fra janteloven nemt genkendelig, og selvom jeg ikke bryder mig om janteloven, når den er bagstræberisk, nedrakkende og ukonstruktiv, kan jeg rigtig godt lide den sunde skepsis over for folk, der er store i slaget. Sådan som jeg også er forfalden til at være.

Og det er sådan, man skal forstå de nord- og vestjyske dialekter. Som det så ofte gør sig gældende med sproglige finurligheder, handler de ofte om det, der ikke bliver sagt. Nord- og vestjyder formår nemlig at være enormt kontante og kærlige gennem sarkasmen.

Det kan lyde paradoksalt, men det er det ikke.

Når jeg havde gjort noget dumt eller sjusket mig til noget skrammel som barn, sagde min papfar altid sarkastisk "det var da flot" eller "har du selv lavet den?" Med sarkasme får han udtrykt kærligt, at det er noget makværk. Men lad os da grine lidt af det og ikke tage det for tungt.

Men der er også et dybere lag i sarkasmen, som maskerer en forbundethed, måske endda en decideret intimitet. Man taler ikke sådan til folk, man ikke kender – kun til dem, man kender godt og stoler på. Det er en indforståethed mellem mennesker, som man ikke kan snakke sig til.

For ikke så forfærdelig længe siden var jeg hjemme og besøge mine forældre i Struer. Jeg løb på naboen, der bukkede og skrabede og i florumvundne vendinger lovpriste den usigelige ære, det var at få besøg fra sådan en stor kanon ovre fra København. Det var naturligvis rendyrket sarkasme. Men samtidig var det hans måde at udtrykke en oprigtig glæde over at se mig. For sarkasmen bruges sjældent overfor dem, man ikke kan lide eller ikke føler sig forbundet med.

Nej, den bruges til at udtrykke alt det, der er svært, overfor dem, man godt kan lide; hvad enten det er besværet i at kritisere noget skrammel eller besværet i at være vedkommende med sine følelser og udtrykke noget positivt.

Den ironiske distance er altså ikke blot en uforpligtende overfladiskhed, men derimod en måde at formilde det kontante på, så det ikke bliver uhøfligt, negativt eller grænseoverskridende positivt.

I andre egne af Danmark er man hverken sarkastisk eller kontant. Tværtimod kommunikerer der primært i en overstrømmende positiv tone, uanset om det er oprigtigt eller ej. Hellere give forloren ros end sige sin ærlige mening, hvis den ikke er positiv. På den måde indfanger man hinanden i et spind af uægte imødekommethed, hvor man hverken siger det, man mener, eller mener det, man siger. Hverken udtalt sarkastisk underforstået. Dét synes jeg er noget skrammel.

Alex Vanopslaghs tekst bringes med tilladelse af ham selv og Politikens Forlag.

Min ungdoms gade

Af Poul Sørensen

Fotografiet viser Købmagergade, som den så ud i 1971, det år, hvor jeg kom til København for at studere teologi.

Fra dette år fik jeg min daglige gang i denne gade, som dengang husede Det teologiske Fakultet i nummer 46, nær Rundetårn.

To år senere blev Købmagergade omdannet til gågade i lighed med Strøget, der blev gågade allerede i 1962.

Gadenavnene i København går i mange tilfælde tilbage til middelalderen.

Det første navn for denne gade var *Bjørnebrogade*.

I 1400-tallet ændredes navnet til *Kødmangergade*. Grunden til navneskiftet var, at byens slagterboder i 1408 flyttede dertil fra strøggaden Vimmelskaftet.

En *kødmanger* var den tids ord for en, som forhandlede kødvarer.

Det germanske ord *manger* for en handlende er bevaret i engelsk *fishmonger*, der betyder *fiskehandler*.

På billedet ses Rundetårn ved Trinitatis kirke. Rundetårn blev bygget som et astronomisk observatorium, ikke som kirketårn, og Rundetårn stod færdig 14 år, før kirken var færdigbygget.

H.C. Andersen nævnte Rundetårn i sit første eventyr, *Fyrtojet* (1835).

Er du sprogkræsen?

Store bogstaver bliver misbrugt

Efter afskaffelsen af anvendelsen af store bogstaver i substantiverne ved retskrivningsreformen i 1948 er der opstået et problem i håndteringen af retskrivningsreglerne.

Af Henrik Døcker

Brugen af store bogstaver, såkaldte *versaler*, har grebet om sig i uhyggeligt omfang. Efter den danske retskrivningsreform i 1948, hvor den hidtidige brug af stort begyndelsesbogstav i alle navneord (substantiver) blev afskaffet, har benyttelsen af store bogstaver i alle mulige sammenhænge, hvor de ikke hører hjemme, grebet om sig. Dengang lærtes det simpelthen: Nu var det kaput med de store bogstaver. Kun navne, pronomenet *I* og pronomenerne *De*, *Dem* og *Deres* i høflig tiltale skulle skrives med stort.

Hvad er et navn?

Hovedproblemet synes at være *definitionen* af, hvad et *navn* er. Det er jo ikke kun personer og stater/territorier samt institutioner, der *hedder* noget. I disse internationalt prægede tider er afsmittningen fra fremmede sprog, først og fremmest engelsk, så at sige blevet en ødelæggende bacille. De engelsksprogede, som aldrig har haft bøvlet med at skelne mellem substantiver og andre slags ord/begreber, fordi alting i hovedsagen skulle skrives med lille, har dog en betydelig svaghed for at dispensere fra denne hovedregel ved sådant noget som *overskrifter, titler og forkortelser*.

Titler

Det er her den store forvirring sætter ind. Der er efter min mening god mening i, at *titler* på personer på dansk skrives med lille – uanset om det gælder dronningen, statsministeren eller højesteretspræsidenten. Slet ikke på engelsk, hvor man rask væk skriver *Lord*, *Sir* og så også sådan noget som fremmede fyrstetitler: Til eksempel: *nizam* eller *maharaja* (indiske fyrstetitler). Mit synspunkt er, at det forvirrer, fordi det for den forudsætningsløse så ikke er let at skelne mellem et fornavn og en titel. Det er det, hvis sidstnævnte altid skrives med småt.

Når de engelsksprogede så også har *forkortede titler*, så som *ceo*, der rask væk skrives CEO, er enhver logik forsvundet. Den udmærkede danske betegnelse *administrerende (adm.) direktør* forekommer med den engelske titel nærmest ophøjet til et væsen uden for ens forestillingsevne. En række andre engelske forkortede

titler er vandret i fodsporene uden nogen som helst forestilling om, at ikke Gud og hvermand uden for forretningsverdenen "selvfølgelig" er dus med disse titler! Akademiske titler skal ligeledes skrives med småt: Altså f.eks. *dr. phil.* og minsandten også det engelske *ph.d.* (selv om sidstnævnte på engelsk er med stort).

Forkortelser og navne på organisationer

Organisationsnavne er helt kapitel for sig. Men lad os begynde med det udefra kommende begreb *non governmental organization*. Det engelske sprogs pudsige trang til ind imellem at definere noget ud fra, hvad det *ikke er*, spiller ind her (ligesom faglitteratur, der benævnes *non fiction*). Der er såmænd tale om private og dermed ikke-statslige organisationer, som samler tilhængere med et bredere samfundspræget formål. Det pointeres ofte, at de er "frivillige", uden at jeg ser mig i stand til at finde begrundelsen. Måske fordi disse organisationer oprindeligt på engelsk kaldtes *voluntary agencies*.

Hvad har det med forkortelser at gøre? Joh, for vi strør om os med at benævne organisationerne *NGO'er*.

Det savner enhver logik, at alle disse (ofte udmærkede) organisationer beskrives, som om de var et specifikt egennavn! Der findes jo ingen enkelt organisation ved navn *NGO*! Ergo skal det skrives *ngo*!

Hermed glider man lige så stille over i en anden problematik, nemlig, at en mængde *begreber* uden refleksion overhovedet skrives med stort, blot fordi de er forkortelser. Oprindeligt har det nok budt mange danskere imod at skrives udtalelige forkortelser med småt, men der er ingen vej uden om! Altså hedder det også *ngo, tv, it, edb, cd, osv.*

Hvad angår internationale organisationer hersker der nogle besynderlige regler i dansk retskrivning. Organisationer, kendt ved indtil tre versaler, som f.eks. *WHO*, *WFP* eller *KUA*, kan regne med at blive gengivet sådan i danske medier. Har de imidlertid fire eller flere bogstaver i deres navn, indtræder den særegne regel, at de, hvis navnet kan *udtales*, må tage til takke med ét stort bogstav, nemlig det første, eksempelvis *Nato*, *Unep* eller *Norad*. Er organisationen så "heldigt stillet", at navnet *ikke* kan udtales, kan den regne med at blive betegnet sådan som den opfatter sig selv, og som det fremgår af dens brevpapir: Så som *UNHCR*, *OECD*, *OSCE*.

Love

Misbrug af versaler optræder også ved benævnelse af sådan noget som *love*. Eksempelvis hedder det *grundloven* med lille g, selv om vi kun har én af slagsen i Danmark. Men netop fordi andre lande også har deres grundlove, er der tale om et begreb, som skal med lille. Hvis man derimod benytter den lan-

ge officielle titel *Danmarks Riges Grundlov*, får det karakter af et egennavn og skal med stort.

Et par misbrugsområder mere

Endnu et par "misbrugsområder" er medicinske præparater, som uanset deres sjældenhed eller egenart skal med småt, f.eks. *penicillin*, eller zoologiske og botaniske betegnelser, f.eks. *ozelor*, *kamelia*.

Henrik Døcker er journalist og forfatter (bl.a. til bøger om internationale organisationer og den internationale beskyttelse af menneskerettighederne) og mangeårig medarbejder ved Ritzaus Bureau.

Det ligner, at ..., men det ligner alligevel ikke noget

Af Michael Falkendorf

Udtrykket: *Det ligner, at ...* vinder frem på trods af, at der ikke finder nogen sammenligning sted.

Meningen med konstruktionen er tydeligvis: *det ser ud, som om ...*, men det er jo ikke det samme, hvilket jeg i det følgende vil vise.

Når noget ligner noget eller nogen, kan man bruge sine sanser til at registrere forskellen eller forskellene. Det er primært synssansen, der bliver aktiveret, når man sammenligner sine omgivelser; f.eks. ligner en rotte en mus, og modsat ligner et maleri af Picasso ikke et maleri af Rembrandt. Hvis man vil nævne de traditionelle fem sanser foruden synssansen, kan man sige: *Det lyder som onkel Gustav* (høresansen), *Det føles som silke* (den taktile sans), *Det lugter af våd hund* (lugtesansen), og *Det smager af kaffe* (smagssansen).

Hvis man søger efter *det ligner, at ...* i www.sproget.dk, finder man:

det ligner at • det ser ud til at ... kendt fra 1996, denne konstruktion regnes af nogle for ukorrekt

Desuden finder man i Den Danske Ordbog (ordnet.dk) følgende eksempel:

*I andet sæt lagde Wozniacki stærkt ud med at bryde Kanepis serv, og **det lignede, at** Wozniacki ville køre sejren let hjem BornhT2011.*

Grammatisk kan udtrykket *Det ligner, at ...* efterfølges af en ledsætning:

Det ligner, at det bliver regnvejrs. / Det ligner regnvejrs (syn).

hvorimod *Det ser ud til, at ...* både kan have en infinitivkonstruktion og en ledsætning som objekt.

Det ser ud til at blive regnvejr. / Det ser ud til, at det bliver regnvejr.

Problemet med brugen af eksemplet fra DDO er, at det, der sammenlignes, er handlinger udtrykt ved udsagnsord og ikke navneord, der gennem syn og oplevelser kan sammenlignes. En sammenligning bygger på subjektivt registrerbare emner, hvorimod ovenstående eksempler bygger på formodninger, og burde have været erstattet af udtryk som: *Det ser ud til, at ...*, *Det virker, som om ...*, *Det lader til, at ...*, eller *Det tyder på, at ...*

Der ligger en usikkerhed i udtrykket: *Det ligner, at det bliver regnvejr i morgen*, men det kommer bare ikke til udtryk i denne konstruktion, som burde have været: *Det ser ud til at blive regnvejr i morgen* – eller et af de andre førnævnte udtryk.

Konklusionen må være, at *Det ligner, at ...* er et forsøg på at slå en usikkerhed, en formodning sammen med en subjektiv registrering i et og samme udtryk og dermed forringe nuancerne i dansk sprog. Der opstår i sammenblandingen af de to udtryk således en modsætning mellem form og indhold.

Hyperkorrektion

Af Lise Bostrup

En hyperkorrektion er en fejl, som man kan komme til at begå, når man er bange for at begå fejl.

Mange stavfejl opstår f.eks. ved, at man af angst for at glemme “stumme bogstaver”, tilføjer nogle bogstaver, der intet har med det pågældende ord at gøre.

Det er hyperkorrektion, når usikre sprogbrugere indsætter et *d* i ordet *ægtefælle*, som om det var en slags *fælde*, der klapper i, når man har sagt ja, og det er også hyperkorrektion, hvis man skriver *mulddyr* i stedet for *muld*, som om det havde noget at gøre med *muld*.

Hyperkorrekte stavere kan også have tendens til at indsætte et stumt *v* i ordet *selskab*, så det bliver til et *selvskab* som en parallel til ordet selv med stumt *d*, og overføre det stumme *h* fra *hvem*, *hvad* og *hvilken* til ord som f.eks. *viskestykke*, så man kan forestille sig, at *hviskestykkerne* hviker sammen i køkkenet.

De unges sprog

Af Ingelise Hallengren

I over 45 år har jeg undervist børn og unge mennesker. Jeg har lyttet til dem og til deres sprog. Det er jeg fortsat med, nu i min omgangskreds, i medierne og i offentlig transport. Jeg har iagttaget en række generelle træk i deres sprog:

utydelig udtale
ukorrekte bøjninger af især verber
brug af fyldordet *sådn* i næsten hver sætning
meget unuanceret sprog
særdeles hyppig brug af mega, fedt, sejt, vildt
mange engelske ord og vendinger
brug af bandeord og ukvemsord.

Mange unge mennesker gør meget ud af deres udseende. De fleste piger har langt hår, de sminker sig flot, er velklædte og ligner nogle fra et modeblad. Mange drenge er ligeledes velklædte, dufter godt og har smarte frisurer. Når de taler sammen, taler de ofte så højt, at man ikke behøver at anstrenge sig for at høre, hvad de siger. Her er det jeg undres! Disse smukke unge mennesker åbner munden og ud strømmer et sprog fuld af bandeord, jævnlige med *fuck*. Sprog smitter. Noget smitter fra voksne til børn, og noget smitter den anden vej, så voksne mennesker også ofte bruger *f*-ordet og andre ord, der hører til under bæltet. Her nytter det ikke at spørge: Er der en voksen tilstede? Der er der nemlig ikke meget at hente, heller ikke hvad angår engelske ord og vendinger.

Jeg synes, der skal fokus på sprog på samme måde, som der arbejdes med sproglig opmærksomhed i daginstitutioner og i 0-klasse. Det er efter min mening mangel på opmærksomhed på sprog, der er årsagen til, at sproget “inficeres”, som det er tilfældet i disse år, hvor kommunikationen har udviklet sig til det omfang, det har som følge af den teknologiske udvikling og dermed også de sociale medier. Det er mit indtryk, at der tales og samtales mere end nogensinde før. Derfor er det vigtigt, at sproget bliver nuanceret og rensat for unyttige ord som f.eks. bandeord. Det fremmer forståelsen og således også en bedre meningsudveksling.

Teksten blev bragt i Berlingske 30.12.22

Den Danske Sprogkreds' program

februar - august 2023

Tirsdag den 21. februar kl. 19	Den Internationale Modersmålsdag med forfatteren Knud Romer. Kulturstationen i Vanløse.
Torsdag den 7. marts kl. 19-21.30	Seniorforsker Henrik Lorentzen: Udviklingen af det danske ordforråd. Kulturstationen i Vanløse.
Tirsdag den 13. april kl. 19-21.30	Sprogkoordinator Thomas Fauery Larsen: Kunsten at få Anders And til at tale dansk, så det ser ægte ud og lyder godt. Kulturstationen i Vanløse.
Den 19.-20. april	Lærfest (lærebogsmesse) i Aarhus.
Torsdag den 9. maj	Sprogdoktoren, Anders W. Berthelsen taler om mellemrumsbetændelse, engelsk syge, apostrofitis og andre dårligheder i det offentlige rum. Kulturstationen i Vanløse.
Den 15.-17. juni	Sprogkredsen deltager på Folkemødet i Allinge på Bornholm.
Den 26.-27. juli	Sprogkredsen deltager i Seniorfestivalen i Marielyst på Falster.
Mandag den 14. august	Generalforsamling i Den Danske Sprogkreds og herefter medlemsmiddag.

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer.

Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds